

VAK **GESCHIEDENIS**

DOCENT **DR ULBE BOSMA**

LES **De Ethische politiek (1900-1942)**

De troonrede van 1901 repte van een 'zedelijke roeping' van Nederland jegens Indië. Daarmee was het startsein gegeven voor de Ethische politiek. De historica Elsbeth Locher-Scholten heeft na een uitgebreide inventarisatie van alle aspecten van deze politiek er in 1981 de volgende definitie aan gegeven: 'beleid gericht op het onder reëel Nederlands gezag brengen van de gehele Indonesische archipel en op de ontwikkeling van land en volk van dit gebied in de richting van zelfbestuur onder Nederlandse leiding en naar westers model'. De laatste militaire expedities, het koloniale welvaartsbeleid voor de Javaanse bevolking maar ook de politieke ontvoogding van Indië komen allemaal samen in de Ethische politiek. Bovendien kwam deze politiek voort uit een schuldbesef over de grote sommen die in de negentiende eeuw vanuit Indië in de Nederlandse schatkist waren beland dankzij de plantagelandbouw, terwijl de bevolking op Java zelf verarmde.

BESCHAVINGSMISSIE

De definitie van de Ethische politiek heeft iets tegenstrijdigs, omdat zij militaire onderwerping en verbetering van het lot van de volkeren van de archipel onder één noemer brengt. Toch was het voor tijdgenoten volkomen vanzelfsprekend dat de Europese beschavingsmissie met militair geweld samenging. De ethische politiek is de Nederlandse variant op wat bij de Britten de 'white man's burden' heette of bij de Fransen 'de mission civilisatrice'. De blanke Europeaan was het aan de superioriteit van zijn beschaving verplicht, zo heette het in de hoogtijjaren van het Europees imperialisme, om deze ook aan andere bevolkingen op te leggen. Wat minder ronkend maar zeker niet minder vanzelfsprekend was het gevoel van Europese superioriteit in Indië

zelf. Er waren sinds het midden van de negentiende belangrijke successen geboekt op het terrein van de tropische geneeskunde – denk bijvoorbeeld aan het gebruik van kinine tegen malaria – en de hygiëne, waardoor Europeanen zich veel gemakkelijker in de tropen konden handhaven. Verder was er een begin gemaakt met irrigatiewerken, kreeg de inheemse bevolking toegang tot Europees onderwijs – zij het mondjesmaat – en werden er experimenten ondernomen met kredietbankjes, het zogeheten Volkskrediet, om de Javaanse landbouwers te bevrijden van woekerpraktijken. De Ethische politiek was dus deels koloniale ideologie, maar was ook gebaseerd op een gegroeid medisch en technologisch kunnen.

GEVOLGEN VAN DE ETHISCHE POLITIEK

De Ethische politiek had belangrijke consequenties voor Indische Nederlanders, of Indo-Europeanen zoals zij rond 1900 nog bekend stonden. Haar introductie viel niet toevallig samen met de opkomst van de Indische emancipatiebeweging en de eerste tekenen van het Indonesische nationalisme, of te wel het 'Ontwakend Oosten'. Het beginpunt daarvan wordt gemarkeerd door de totaal onverwachte militaire overwinning van de Aziatische mogendheid Japan op de Europese mogendheid Rusland in 1905. In de jaren erop vonden ook op Java een aantal opmerkelijke gebeurtenissen plaats. Zo maakten drie vooraanstaande Javanen een rondtocht door de Indonesische archipel om fondsen bijeen te brengen voor een studiefonds voor begaafde jonge Javanen. Een van de drie was Indonesische journalist Tirtoadisoerjo over wie Pramadoeya Ananta Toer zijn beroemde tetralogie schreef. Het politieke en vakbondsleven kwam op gang. In 1906 werd de perscensuur verlicht en

ontstonden de eerste Europese vakbonden. Twee jaar later traden de eerste gekozen gemeenteraden aan, die overigens nog wel werden gedomineerd door Europeanen. Op 20 mei 1908, ten slotte, vond de oprichting plaats van de eerste Javaanse nationale beweging Boedi Oetomo. Het is ook de periode waarin de Indo-Europese beweging onder de bekende journalisten Karel Zaalberg en Ernst Douwes Dekker sterk groeide en radicaliseerde. In 1912 ontstond de Indische Partij, een echte politieke beweging die duizenden leden wist te werven onder wie ook veel Javaanse intellectuelen. Vrijwel tegelijkertijd kwam de massabeweging Sarekat Islam op.

Onder Karel Zaalberg nam het *Bataviaasch Nieuwsblad* het voortouw in de emancipatie van de Indo-Europeaan, met betere arbeidsverhoudingen en beter onderwijs als inzet.

(Foto collectie IWI)

VAK **GESCHIEDENIS**

DOCENT **DR ULBE BOSMA**

LES De Ethische politiek (1900-1942)

INDO-EUROPESE REACTIE

Indische Nederlanders verwelkomden aanvankelijk de Ethische politiek, vonden haar zelfs niet ver genoeg gaan, maar de stemming bekoelde naarmate het Indonesische nationalisme krachtiger van zich deed spreken. Daarbij kwam dat de Ethische politiek leidde tot een – overigens een zeer bescheiden – uitbreiding van het onderwijs voor de inheemse bevolking, wat al in de Eerste Wereldoorlog een voelbaar grotere concurrentie bracht voor de klerkenposities, die voorheen een praktisch monopolie waren van de Indo-Europese groep. De Ethische politiek, zoals die zich op dat moment had ontwikkeld, stelde zich ook een gelijkmaking van ambtenarensalarissen en onderwijstypen voor Indonesiërs, Europeanen en Chinezen voor onder de noemer 'gelijke monniken, gelijke kappen'. Indo-Europese leiders vreesden terecht dat gezien de betrekkelijk geringe geldmiddelen die de koloniale regering te besteden had, 'iedereen gelijk' in de praktijk zou betekenen dat de Indo-Europeaan zou moeten afdalen tot een 'inheems peil'. Om deze reden werd in 1919 het Indo-Europeesch Verbond opgericht, dat front maakte tegen dit beleid en via studiebeurzen en het opzetten van scholen de emancipatie van de Indo met kracht bevorderde.

TWIJFEL IN DE JAREN '20 EN '30

In de jaren twintig keerde de Europese koloniale samenleving zich tegen de 'zachte en toegesflijke' houding van ethische gouverneurs-generaal en hun belangrijkste ambtelijke adviseurs jegens het opkomend Indonesische nationalisme. De Europese pers schreef onophoudelijk over de brutaliteit van de inlander, en over de Ethische politiek die de 'Indo' zou achterstellen. Het belang van de verbetering van de welvaart en de gezondheid van de Indonesiër werd daarbij overigens nooit in twijfel getrokken. De Ethische politieke werd in dat opzicht breed gedragen. Wel viel zij steeds scherper in verschillende stromingen uiteen. Onder de Europeanen was er de conservatieve vleugel, die meende dat de politieke emancipatie van de inheemse bevolking tot chaos en revolutie zou leiden, waar uiteindelijk niemand beter van zou worden. De progressieve stroom meende dat politieke mondigheid een voorwaarde was tot verbetering van het lot van de inheemse bevolking. En dan was er een middenstroom, waartoe vaak de IEV-leiders behoorden. Deze meende dat de politieke emancipatie van de Indonesische bevolking een onvermijdelijke ontwikkeling was, waarmee men als Europeaan maar rekening had te houden. De Indo moest daarbij zijn eigen belangen waarborgen.

Ondertussen stakte in de jaren twintig de economische vooruitgang van de Javanen. In belangrijke mate was dit het gevolg van het feit dat Indonesië als grondstoffen exporterend land moest concurreren op de wereldmarkt, wat alleen mogelijk was door het inheemse loonpeil heel laag te houden. Twijfels werden ook steeds vaker geuit over het koloniale welvaartsbeleid: hadden al deze investeringen wel zin gehad? Na de economische depressie trad echter een kentering op. Met het krachtige herstel van de koloniale economie in de loop van de jaren dertig gingen de twijfels en frustratie plaats maken voor trots, dat er welvaartsbeleid en onderwijs wel degelijk positief resultaat hadden gehad, zij het, zoals we achteraf geneigd zijn te zeggen: 'te weinig en te laat'.

BIOGRAFIE

dr Ulbe Bosma

Ulbe Bosma (1962) studeerde in Groningen sociaal-economische geschiedenis en promoveerde in 1995 aan de Rijksuniversiteit Leiden op een proefschrift over de Indische journalist Karel Zaalberg. Sinds 1997 is hij als senior onderzoeker verbonden aan het Internationaal Instituut voor Sociale Geschiedenis in Amsterdam. Hij publiceerde onder meer de *Oude Indische Wereld* (samen met Remco Raben). Zijn recente (meest Engelstalige) publicaties gaan over koloniale migratiegeschiedenis en de geschiedenis van de rietsuikercultuur.

LEESLIJST

- > Bosma, Ulbe en Remco Raben, *De oude Indische wereld 1500-1920* (Amsterdam 2003).
- > Doorn, J.A.A. de, *De laatste eeuw van Indië; Ontwikkeling en ondergang van een koloniaal project* (Amsterdam 1994).
- > Jong, J.J.P. de, *De waaier van het fortuin; Van handelscompagnie tot koloniaal imperium; De Nederlanders in Azië en de Indonesische archipel 1595-1950* (Den Haag 1998).
- > Fasseur, C., *Kultuurstelsel en koloniale baten; De Nederlandse exploitatie van Java, 1840-1860* (Leiden, 1e druk 1975, 2e druk 1978).
- > Locher Scholten, Elsbeth, *Ethiek in fragmenten; Vijf studies over koloniaal denken en doen van Nederlanders in de Indonesische Archipel (1877-1942)* (Utrecht 1981).

HET TONG TONG FESTIVAL PRESENTEERT:

De Indische School 2008

De Pupillenschool in Gombong (Midden-Java), voor de opleiding van "kinderen van het mannelijke geslacht voor de militaire stand". De foto is afgebeeld in *Baren en oudgasten*, een deel uit de fotoboekenserie *Tempo doeloe – een verzonken wereld* (uitgeverij Querido), samengesteld door Rob Nieuwenhuys.

Het gebrek aan kennis in de Nederlandse samenleving over de Indische cultuur en geschiedenis is een doorn in het oog van veel (Indische) Nederlanders. Ervaringsverhalen uit de Indische gemeenschap worden door gebrek aan voorkennis niet altijd in de juiste context geplaatst waardoor de beeldvorming blijft steken in clichés.

Stichting Tong Tong wil dit veranderen. De oudste Indische culturele stichting van Nederland organiseerde daarom in 2008 De Indische School, een educatief programma tijdens het Tong Tong Festival van de 50e Pasar Malam Besar, voor iedereen die meer wil weten over het Indische heden en verleden.

Deskundige docenten verzorgden een lesprogramma in het Bibit-Theater op het gebied van (kunst)geschiedenis, taal en letteren, muziek en economie; zoveel mogelijk kanten van de Indische maatschappij & geschiedenis werden belicht. Er was geen speciale voorkennis van de leerlingen vereist; iedereen vanaf vijftien jaar kon de lessen goed volgen.

De samenvattingen van de lessen zijn via de website van Stichting Tong Tong te lezen; de uitgebreide tekst kunt u downloaden. In leeslijsten worden boeken genoemd die u kunnen helpen nog meer informatie te vinden over de besproken onderwerpen.

Stichting Tong Tong werd bij dit project terzijde gestaan door een adviescommissie bestaande uit dr Tom van der Geugten (vakdidacticus, Fontys Hogescholen, Tilburg), prof. dr Bert Paasman (voormalig hoogleraar Koloniale en postkoloniale literatuur- en cultuurgeschiedenis, Universiteit van Amsterdam), en prof. dr Wim Willems (hoogleraar Sociale Geschiedenis, Universiteit Leiden).

De Indische School is in 2008 mogelijk gemaakt door een financiële bijdrage van Stichting Het Gebaar.

Stichting Tong Tong / Pasar Malam Besar BV
Bezuidenhoutseweg 331
2594 AR Den Haag
www.tongtong.nl

